

**Становлення педагогічних технікумів у структурі вищої професійної освіти
України в 20-х роках ХХ століття: до історіографії питання**

У статті аналізуються праці сучасних вітчизняних учених з проблеми становлення та розвитку технікумів як форми надання вищої професійної освіти в Україні в 20-х рр. ХХ ст. Встановлено, що в цей період відбулися кардинальні зміни у вищій освіті, пов'язані з національним піднесенням. Виявлено неоднозначність розгляду цього питання, різноманітність та суперечливість думок, недостатність вивчення проблеми. Більш детальний аналіз показав, що глибокого вивчення потребують питання пов'язані з особливостями організації навчального процесу і змісту освіти у педагогічних технікумах.

Ключові слова: історіографія, вища професійна освіта, вища педагогічна освіта, педагогічний технікум, Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР).

Нині в Україні відбувається пошук оптимальних структурних і змістовних форм надання освіти, зокрема вищої педагогічної. Істотного значення набуває реформування системи вищої освіти в рамках стратегічної мети, яка згідно з Законом України «Про вищу освіту» (2002) передбачає інтеграцію системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні і розвитку досягнень і традицій української вищої школи [6]. З огляду на це актуалізується вивчення діяльності вищих педагогічних навчальних закладів в УСРР в 20-х рр. ХХ ст. Зазначимо, що цей період характеризується кардинальними змінами у вищій освіті, справжнім національним піднесенням та має багато спільного із сучасним періодом розвитку суспільства й освіти України. У той час технікуми були складовою системи вищої освіти України на відміну від російської.

Насамперед зазначимо, що загальні аспекти означеної проблематики здебільшого відображено в наукових працях учених-істориків. Зокрема, проблемі розвитку вищої освіти в досліджуваній період приділяє увагу М.І.Мірошниченко в кандидатській дисертації «Вища школа Радянської України в 1920-1928 рр.: проблеми розвитку, досвід, уроки» (1993) [17]. У своїй роботі вона показує суперечливість процесу становлення радянської вищої освіти, доводить, що саме в 20-ті рр. ХХ ст. було закладено підвалини нині діючої системи вищої освіти. Автор наукової праці лише констатує факт включення технікумів до вищої професійної освіти України, однак діяльність педагогічних технікумів не розглядає.

Доктор історичних наук В.В.Липинський у дисертації «Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки» (2001) розкриває питання щодо особливостей педагогічної освіти в 20-х рр. ХХ ст. [12].

До історіографії проблеми розвитку освіти в зазначений період, у тому числі й вищої, звертається доктор історичних наук Г.М.Васильчук у статті «Становлення та функціонування радянської системи освіти в УСРР в 1920-1930 рр. ХХ століття: до історіографії проблеми» (2007), у якій порівнює історіографічні наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених щодо становлення та розвитку радянської системи освіти в 20-30-х рр. ХХ ст. в Україні, звертає увагу на основні напрями досліджень, нерозв'язані проблеми та малодосліджені питання [2].

Звернемо увагу на дослідження науковців І.Я.Щупака і М.С.Лисенка, у яких розглядаються навчальні заклади за аналогічною схемою. Обидва дослідники відносять технікуми в 20-ті рр. ХХ ст. до навчальних закладів, що надавали середню спеціальну освіту. Зокрема, І.Я.Щупак присвятив дисертаційну роботу «Підготовка спеціалістів у середній технічній школі УСРР (кінець 20-х-30-ті рр.)» (1995) вивченню умов підготовки спеціалістів у середній технічній школі, хоча простежив лише розвиток системи технікумів та їх навчально-матеріальної бази [24]. Включення автором технікумів до системи середньої спеціальної освіти є логічним, бо із системи вищої освіти названий тип навчальних закладів був вилучений саме наприкінці 20-х рр. минулого століття. У дисертації М.С.Лисенка «Становлення середньої спеціальної освіти в Україні» (1922-1930 рр.)» (2000) розглядається процес становлення мережі технікумів і організація в них навчального процесу. Автор доводить, що реорганізація освітньої системи України, зокрема вищої та середньої професійної освіти на початку 20-х рр. і зміна статусу технікумів не виправдали себе [13].

Проблемам діяльності технікумів у системі освіти УСРР досліджуваного періоду приділяли увагу також учені В.Б.Чорнолуцький (2001) [23], В.А.Нестеренко (2005) [18].

Історик І.М.Кравчук у дисертаційному дослідженні «Розвиток вищої освіти в Донбасі у ХХ ст.» (2008) висвітлює питання розвитку технікумів, у тому числі й педагогічних технікумів у Кам'янську, Олександрополю-Грушевську, Старобільську, Маріуполі, Гришино [11].

Дослідник Д.В.Дедович у статті «Технікуми Чернігівщини на поч.20-х рр. ХХ століття» (2011) намагається довести на прикладі переважно сільськогосподарських технікумів, що ці навчальні заклади фактично неправомірно мали у зазначений період статус вищих навчальних закладів [4].

Педагогічним навчальним закладам подібного типу приділяла увагу Г.В.Писарська, зокрема в статті «Педагогічне училище в 1917-1941 роках» (1999) [19].

Історик О.Б.Комарніцький присвятив низку статей дослідженню умов і напрямів формування студентського складу, навчальній і громадській діяльності студентства педагогічних технікумів окремих регіонів України (Поділля, Сіверщини, Житомирщини). Особливу увагу автор приділив вивченню антирадянських настроїв та матеріального становища студентів у 20-30-х рр. ХХ ст., переважно за матеріалами журналу «Студент революції» (2008, 2009) [8; 9]. Науковець також простежує історію формування й розвитку Проскурівського педагогічного технікуму у 20-30-ті рр. ХХ ст. та технікумів містечок Вінниччини (2010, 2011) [7; 10]. Однак дослідник не акцентував увагу на тому, що в різні періоди згадані навчальні заклади надавали освітні послуги різних кваліфікаційних рівнів, зокрема до 1930 року – вищу професійну освіту, а пізніше – середню спеціальну освіту. Подібна схема дослідження діяльності Проскурівського педагогічного технікуму застосовується науковцями А. Ф.Суровим (2007, 2009) [20; 21], В.Г.Берковським (2011) [1].

Організаційно-педагогічні засади підготовки вчителів у досліджуваній період взагалі та в педагогічних технікумах зокрема побіжно висвітлювали у своїх працях й історики педагогіки.

Так, наприклад, у різних контекстах проблемам педагогічної освіти приділяли увагу В.К.Майборода в монографії «Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.)» (1992) [15], Н.С.Матвійчук у дисертації «Про підготовку педагогічних кадрів в Україні в 20-х роках» (1995) [16].

Проблеми підготовки вчителя у вищих навчальних закладах в зазначений період досліджено Н.М.Дем'яненко в монографії «Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина ХХ ст.)» (1998). Автор обґрунтовує періодизацію процесу загально педагогічної підготовки вчителів у вищих навчальних закладах України, виявляє суперечності цього процесу. Зокрема доводить, що педагогічні технікуми надавали вищу освіту в УСРР з 1925 року [5].

Питання періодизації розвитку системи вищої педагогічної освіти та особливості кожного виділеного періоду у визначених хронологічних межах досліджує також І.П.Ящук у статті «Особливості формування системи вищої педагогічної освіти в Україні (20–30-і рр. ХХ століття)» (2009) [25].

Проблемі підготовки вчителів присвячена стаття О.В.Філоненко у «Професійна підготовка майбутніх учителів на Україні у 20-х роках ХХ століття» (2009) [22]. Автор розкриває досягнення й прорахунки, виявляє ті наукові знання про педагогічну освіту в УСРР 20-х рр. ХХ ст., що є досить актуальними й сьогодні. Зокрема, стверджує, що вищу педагогічну освіту в досліджуваній період надавали інститути народної освіти і вважає, що вища освіта і педагогічні технікуми перетиналися на етапі їх реорганізації у вищі педагогічні трирічні курси. Проте фактично діяльність педагогічних технікумів як вищих педагогічних закладів освіти не висвітлює.

Особливості підготовки викладацьких кадрів у педагогічних технікумах для системи дошкільної освіти в досліджуваній період розглядав К.І.Лисяк у кандидатській дисертації на тему «Підготовка кадрів дошкільного профілю у середніх педагогічних навчальних закладах України (1917-1941 гг.)» (1997) [14].

Побіжно педагогічні технікуми як форму надання вищої педагогічної освіти, підготовки вчителів для навчання національних меншин розглядає Л.П.Войналович у кандидатському дисертаційному дослідженні «Підготовка вчителів для шкіл національних меншин в Україні (20-30-ті рр. ХХ століття)» (2011) [3]. У праці аргументовано висвітлено історію створення педагогічних технікумів, що здійснювали підготовку педагогічних кадрів для навчання національних меншин. Проаналізовано зміст професійної підготовки вчителів у педагогічних технікумах для національних меншин і зроблено висновок про його відчутну ідеологічну спрямованість, багатопредметність і дублювання у дисциплінах педагогічного циклу.

Таким чином, історіографічний пошук показав, що цілісно діяльність педагогічних технікумів як навчальних закладів, які надавали вищу професійну освіту в 20-ті рр. ХХ ст., українські науковці не розглядали. Потребують глибокого вивчення особливості організації навчального процесу, змісту освіти в педагогічних технікумах у досліджуваній період, що може прислужитися в процесі реформування нинішньої системи підготовки педагогічних кадрів.

Наведена історіографія питання є далеко невичерпною, зокрема потребують вивчення і систематизації праці вчених радянської доби, які вивчали означену наукову проблему в заданих хронологічних межах, про що йтиметься в інших публікаціях.

Список використаних джерел та літератури:

1. Берковський В. Г. До історії Проскурівського педагогічного технікуму (1921–1926 рр.) / В. Г. Берковський // Матеріали III наук.-краезн. конф. «Місто Хмельницький в контексті історії України». – Хмельницький, 2011. – С. 256–263.
2. Васильчук Г. М. Становлення та функціонування радянської системи освіти в УРСР в 1920–1930рр. XX століття: до історіографії проблеми / Г. М. Васильчук // Наукові праці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць. Сер. Історія. – Вінниця, 2010. – Вип. XVIII. – С. 355–362.
3. Войналович Л. П. Підготовка вчителів для шкіл національних меншин в Україні (20–30-ті рр. XX століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Войналович Людмила Петрівна. – Житомир, 2011. – 274 с.
4. Дедович Д. В. Технікуми Чернігівщини на поч. 20-х рр. XX ст. / Д. В. Дедович // Література та культура Полісся : зб. наук. праць / Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин : Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя, 2011. – Вип. 62. – С. 228–237.
5. Дем'яненко Н. М. Загально педагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.) / Н. М. Дем'яненко. – К. : ІЗМН, 1998. – 328 с.
6. Закон України «Про вищу освіту» / [Електронний ресурс] : Закон України №2984-III від 17.01.2002 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>. – Назва з екрана.
7. Комарніцький О. Б. Студентство педагогічних технікумів містечок Вінниччини у середині 20-х – 30-ті рр. XX ст. / О. Б. Комарніцький // Науковий вісник «Меджибіж» : матеріали Третьої наук.-краезн. конф. «Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України» / під ред. О. Г. Погорільця, Л. В. Баженова, А. М. Трембіцького та ін. – Меджибіж-Хмельницький, 2010. – Ч. 2. – С. 166–176.
8. Комарніцький О. Б. Журнал «Студент революції» про подільське студентство середині 20-х рр. XX ст. / О. Б. Комарніцький // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Т. 12. – С. 367–376.
9. Комарніцький О. Б. Студентство педагогічних навчальних закладів Сіверщини у 20-ті – на початку 30-х рр. XX ст. (на матеріалах журналу «Студент революції») / О. Б. Комарніцький // Сіверщина в історії України : зб. наук. праць / Центр пам'яткознавства НАН України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – К., Глухів, 2010. – Вип. 3. – С. 306–309.
10. Комарніцький О. Б. Студентство Проскурівського педагогічного технікуму у середині 20-х – першій половині 30-х рр. XX ст.: формування контингенту студентів, навчальна та громадсько-політична діяльність / О. Б. Комарніцький // Матеріали III наук.-краезн. конф. «Місто Хмельницький в контексті історії України». – Хмельницький, 2011. – С. 263–272.
11. Кравчук І. М. Розвиток вищої освіти в Донбасі у XX столітті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / Кравчук Ірина Миколаївна. – Донецьк, 2008. – 19 с.
12. Липинський В. В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 / Липинський Віталій Володимирович. – Донецьк, 2001. – 393 с.
13. Лисенко М. С. Становлення середньої спеціальної освіти в Україні (1922–1930рр.) : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / Лисенко Майя Станіславівна. – Х., 2000. – 19 с.
14. Лисяк К. І. Підготовка кадрів дошкільного профілю у середніх педагогічних навчальних закладах України (1917–1941рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Лисяк Костянтин Іванович. – Х., 1997. – 145 с.
15. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985) / В. К. Майборода. – К. : Либідь, 1992. – 196 с.
16. Матвійчук Н. С. Про підготовку педагогічних кадрів в Україні в 20-х роках / Н. С. Матвійчук // Україна і світ. Історія: минуле і сучасність. – Тернопіль, 1995. – С. 110–114.
17. Мірошніченко М. І. Вища школа Радянської України в 1920–1928рр.: проблеми розвитку, досвід, уроки : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Мірошніченко Марія Іванівна. – К., 1993. – 180 с.
18. Нестеренко В. А. Технікуми Кам'янець-Подільського в 1920-і – в першій половині 1930-х рр. / В. А. Нестеренко // Кам'янець-Подільський у контексті україно-європейських зв'язків: історія і сучасність : зб. наук. праць за підсумками Другої міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 трав. 2005р. /редкол. : О. М. Завальнюк (голова), В. О. Савчук (наук. ред.), Л. В. Баженов та ін.]. – Кам'янець-Подільський, 2005. – С. 410–413.
19. Писарська Г. В. Педагогічне училище в 1917–1941 роках / Г. В. Писарська // Актуальні проблеми історії і літератури Волині та Київщини : зб. наук. праць. – Житомир : Волинь, 1999 – Ч. 1. – С. 59–67.
20. Суровий А. Ф. Проскурівський педагогічний технікум (1920-ті рр.) / А. Ф. Суровий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Т. 9. – С. 253–264.
21. Суровий А. Ф. Технікуми Поділля в 1920-х рр. / А. Ф. Суровий // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Т. 14. – С. 147–171.
22. Філоненко О. В. Професійна підготовка майбутніх учителів на Україні у 20-х роках XX століття / О. В. Філоненко // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Пед. науки. – Черкаси : вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – Вип. 149. – С. 83–88.

23. Чернолуцький В. Б. Технікуми в системі освіти УСРР (1922–1929 рр.) / В. Б. Чернолуцький // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2001. – Вип. X. – С. 121–129.

24. Щупак І. Я. Підготовка спеціалістів у середній технічній школі УРСР (кінець 20-х – 30-ті рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / Щупак Ігор Якович. – Запоріжжя, 1995. – 25 с.

25. Яшук І.П. Особливості формування системи вищої педагогічної освіти в Україні (20–30-ті рр. XX століття) / І. П. Яшук // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць. – Хмельницький : ХГПА, 2009. – Вип. 6. – С. 203–211.

Анотація

Н.А.Витранюк

Становление педагогических техникумов в структуре высшего профессионального образования Украины в 20-х годах XX столетия: к историографии вопроса

В статье анализируются работы современных отечественных ученых с проблем становления и развития техникумов как формы предоставления высшего профессионального образования в Украине в 20-х г.г. XX века. Установлено, что в этот период произошли кардинальные изменения в высшем образовании, связаны с национальным подъемом. Выявлено неоднозначность рассмотрения этого вопроса, разнообразие и противоречивость мнений, недостаточное изучение проблемы. Более детальный анализ показал, что глубокого изучения требуют вопросы, связанные с особенностями организации учебного процесса и содержания образования в педагогических техникумах.

Ключевые слова: историография, высшее профессиональное образование, высшее педагогическое образование, педагогический техникум, Украинская Социалистическая Советская Республика (УССР).

Summary

N.O.Vitraniuk

Formation of Pedagogical Technical Schools in the Structure of Higher Professional Education of Ukraine in 1920-s: to the History of the Question

This article analyzes the works of the modern domestic scientists on the problems of formation and development of technical schools as a form of offering of higher professional education in Ukraine in 1920-s. It is found out that in the mentioned period of time fundamental changes in higher education, connected with the national rise, took place. Different interpretations of this question, diversity and discrepancy of thoughts, insufficiency of study of this question have been determined. More detailed analysis showed that the questions, connected with the peculiarities of educational process organization and content of education in pedagogical schools demand profound studies.

Key words: historiography, higher professional education, higher pedagogical education, pedagogical technical school, Ukrainian Socialist Soviet Republic (USSR).

Дата надходження статті: «30» вересня 2013 р.

УДК 373.3(09)(477)«19/20»:930

Т.Л.ГАВРИЛЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент, докторантка
(м.Київ)

Розвиток початкової освіти в Україні другої половини XX – початку XXI ст.: джерельна основа дослідження

У статті здійснена спроба систематизувати та проаналізувати джерельну основу дослідження проблеми розвитку початкової освіти в Україні другої половини XX – початку XXI ст. з позицій сучасної методології. Залежно від походження, змісту та наукової цінності виділено та схарактеризовано такі групи джерел: законодавчі та нормативні документи; матеріали педагогічних з'їздів, науково-практичних конференцій, педагогічних читань, освітянських нарад; статистичні матеріали; навчальна та науково-методична література; матеріали періодичних видань. З'ясовано, що визначені джерела широко представлені та зберігаються в архівних фондах. Підкреслено, що у процесі вивчення джерельної бази виявлено маловідомі й невідомі документи, матеріали, праці тощо, які будуть уведені в науковий обіг. Перспективи подальшого дослідження автор убачає в ґрунтовному аналізі такої групи джерел, як наукові праці учених-педагогів окресленого періоду.

Ключові слова: джерело, джерельна основа, історико-педагогічне дослідження, розвиток початкової освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах інноваційного розвитку системи шкільної освіти в Україні, зокрема її початкового рівня, актуалізується вивчення історико-педагогічного досвіду минулого з метою визначення досягнень, уникнення помилок, осмислення